

ÖĞRETMEN MESLEKİ TÜKENMİŞLİK ÖLÇEĞİ GELİŞTİRME ÇALIŞMASI*

Begümhan Yellice Yüksel

Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Dumlupınar Bulvarı, Kampus 07058 Antalya.

E-posta: begumhanyuksel@yahoo.com

Sema Kaner**

Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Cebeci 06590

Ankara. E-posta: kaner@education.ankara.edu.tr

Güçlü Şekercioğlu

Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ölçme ve Değerlendirme Anabilim

Dalı, Cebeci 06590 Ankara. E-posta: guclu_s@yahoo.com

ÖZET

Bu çalışmada, ülkemize özgü, öğretmenlerin işlevde bulunduğu pek çok alanı içeren maddelerden oluşan kapsamlı bir öğretmen tükenmişlik ölçeği geliştirmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, meslekten bıkmama, meslekte kendini gerçekleştirilememeye, öğrencilerle iletişim kurmaktan kaçınma ve meslektaşlarla iletişim kurmaktan kaçınma boyutları altında yer aldığı düşünülen Öğretmen Mesleki Tükenmişlik Ölçeği-ÖMTÖ deneme formu oluşturulmuştur. Deneme formunun 267 öğretmenden geri dönüşü sağlanabilmiştir. ÖMTÖ'nin yapı geçerliği temel bileşenler analiziyle ve madde-test korelasyonlarının hesaplanması ile incelenmiş ve 26 maddenin 4 faktörde toplandığı bir form elde edilmiştir. Benzer ölçekler-aynılık geçerliliğini incelemek amacıyla ÖMTÖ, Maslach Tükenmişlik Ölçeği-MTÖ ile birlikte 59 öğretmene uygulanmış ve ÖMTÖ'nin, MTÖ ile benzer yapıları ölçtüğü belirlenmiştir. ÖMTÖ'nin tüm ölçek ve alt ölçekler düzeyinde Cronbach alfa güvenirlik katsayıları 0.80 – 0.92 arasındadır. Bu bulgular, ÖMTÖ'nin araştırmalarda kullanılabilecek psikometrik özelliklere sahip olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Tükenmişlik, geçerlik ve güvenirlik

* Bu çalışma, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırmalar Proje Müdürlüğü tarafından desteklenmiş 2006 09 04 009 numaralı araştırma projesinin bir parçasıdır.

** Yazışma için ikinci yazarın adresi kullanılacaktır.

GİRİŞ

Öğretmenler, tükenmişlik araştırmalarında en çok incelenen meslek gruplarından biridir (Örn., Akçamete, Kaner & Sucuoğlu, 1998, 2001; Brissie, Hoover-Damsey & Bassler, 1988; Cherniss; 1988; Çokluk, 1999, 2001; Gençer, 2002; Gold, 1985; Gold, Roth, Wright & Michael, 1991; Murat, 2000, 2003; Pines, 2002; Sarros & Sarros, 1987; Schawab, Jackson & Schuler, 1986; Sucuoğlu & Kuloğlu, 1996; Tümkaya, 1999, 2000). Bu çalışmaların sonucunda, öğretmenliğin, en stresli işlerden biri olduğu günümüzde artık bilinen bir gerçektir (Dworkin, 2001; Male & May, 1997).

Öğretmenlerden, eğitimini almadıkları pek çok konuda öğretnmeleri, sınıftaki problemlili çocuklarla baş etmeleri, engelli öğrencilerle çalışmaları, yönetsel görevlere katılmaları, yöneticilerle, ebeveynlerle ve diğer personelle etkili iletişim kurmaları gibi çok çeşitli işlerde görev almaları beklenmektedir. Bu işlevleri yerine getirirlerken, öğretmenlerin yönetimden ve sistemden yeterli desteği aldıkları da söylenemez. Stres önlenemediğinde, iş yükü çok olduğunda, destek sistemleri yetersiz olduğunda, öğretmenler bu durumun doğal sonucu olarak tükenmişlik yaşayabilmektedirler. Tükenmişliği yaşayan öğretmenler mesleklerinin gereklerini yerine getirmek için daha az çaba harcamakta, öğretnmeye isteksizlik göstermekte, öğrencilere ilgileri ve katılımları azalmakta ve mesleği bırakmak istemektedirler (Pines, 2002; Remaley, 2004). Görüldüğu gibi öğretmenlerdeki tükenmişliğin öğretmen, öğrenci, okul ve toplum için bedeli oldukça ağırdır (Pines, 2002).

AMAÇ

Tükenmişlik ile ilgili araştırmalarda farklı özellikleri olan gruplar üzerinde yaygın olarak Maslach'ın tükenmişlik envanteri kullanılmaktadır (Örn., Akçamete, Kaner & Sucuoğlu, 2001; Bakker ve ark., 1999; Çokluk, 2001; Girgin, 1995; Green & Walkey, 1988; Labone, 1995, 2005; Michinov, 2005; Mykletun & Mykletun, 1999; Schwarzer, Schmitz & Tang, 2000).

Türkiye'de tükenmişlik alan yazını incelendiğinde dört tükenmişlik ölçeğine ulaşılmıştır. Bunlardan ilki Maslach & Jackson'un tüm profesyonellere yönelik geliştirdiği ölçek, ikincisi ise bu ölçeğin öğretmenlere uyarlanmış şeklidir. Diğer ikisi ise Tümkaya (1991) tarafından ülkemize uyarlanmış Seidman & Zager'in öğretmen tükenmişlik ölçeği ve yine Tümkaya'nın (1999) geliştirdiği akademik tükenmişlik ölçeğidir.

Her ne kadar Maslach & Jackson'un ölçekleri yaygın olarak kullanılsa da, farklı popülasyonlarda tükenmişlik algısını değerlendirecek araçların geliştirilerek incelenmesi, tükenmişlik kavramının yapısı, özellikleri ve nedenleri ile ilgili bilgilerimizin zenginleşmesine katkıda bulunacaktır. Bu çalışmanın konusu olan Öğretmen Mesleki Tükenmişlik Ölçeği'nin de böyle bir katkısının olmasını umuyoruz.

Bu amaçla, ulaşılan tüm tükenmişlik ölçekleri incelenmiş (Barnett, Brennan & Gareis, 1999; Borritz & Kristensen, 2005; Boscarino, Figley & Adams, 2004; Densten, 2001; Dorman, 2003; Dworkin, Saha & Hill, 2003; Ergin, 1992; Friedman, 1993, 2003; Green & Walkey, 1988; Jennett, Haris & Mesibov, 2003; Maslach & Jackson, 1981; Mason, 2008; Mayben, 2008; Reichmond, Wrench & Gorham, 2001; Akt., Mabry, 2005; Rottier, Kelly & Tomhave, 2001; Sava, 2002; Schawartzler, Schmitz & Tang, 2000; Seidman & Zager, 1986-87: Akt: Camili, 2004; Tümkaya, 1999, 2001) ve ülkemize özgü, öğretmenlerin işlevde bulunduğu pek çok alanı içeren maddelerden oluşan kapsamlı bir ölçme aracı geliştirmenin daha uygun olduğu kanısına varılmıştır. Bu doğrultuda, bu çalışmada Öğretmen Mesleki Tükenmişlik Ölçeği-ÖMTÖ geliştirilmesi amaçlanmıştır.

ÖMTÖ deneme formunda, öğretmekten bıkmak ve kendini başarısız hissetme, öğretmenlikte kendini gerçekleştirilememek, öğrencilerle ve meslektaşlarıyla iletişim kurmaktan kaçınma, izolasyon, öğretim işinde kendini fiziksel ve duygusal açıdan tükenmiş hissetme boyutları altında yer aldığı düşünülen 42 oluşturulmuş ve geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır.

YÖNTEM

Araştırma Grubu

Araştırma grubu için, Ankara'da orta ve üst sosyoekonomik düzeyi temsil ettiği varsayılan ilköğretim okulları ve liseler arasından rastgele atama yoluyla seçilen üç okulda görev yapan 450 öğretmen ve engelli öğrencilere eğitim veren özel eğitim okullarında görev yapan 562 öğretmen, toplam 1012 öğretmen hedeflenmiştir. Ancak, bu okullarda öğretim yapan toplam 267 öğretmenden geri dönüş sağlanabilmiştir. Öğretmenlerin yaş ortalamaları ve standart sapmaları 37.16 ve 9.43'dür.

Öğretmenlerin cinsiyetlerine, çalıştıkları öğrenci türlerine göre dağılımları ve öğretmenlerin yaş ortalamaları ve standart sapmaları sırasıyla Tablo 1 ve Tablo 2'de gösterilmiştir.

TABLO 1**Öğretmenlerin Cinsiyetlerine ve Çalıştıkları Öğrenci Türlerine Dağılımları**

Cinsiyet	Engelli Çocukların Öğretmenleri		Engelli Olmayan Çocukların Öğretmenleri		Bilinmeyen		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%
	Kız	89	33.33	73	27.34	22	8.24	184
Erkek	44	16.48	28	10.49	11	4.16	83	31.10
Toplam	133	49.8	101	37.82	33	12.36	267	100.00

TABLO 2**Öğretmenlerin Yaş Ortalamaları ve Standart Sapmaları**

Engelli Çocukların Öğretmenleri		Engelli Olmayan Çocukların Öğretmenleri		Toplam	
\bar{X}	S	\bar{X}	S	\bar{X}	S
36.57	8.31	37.09	9.81	37.16	9.43

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada, ikinci yazar tarafından geliştirilen Öğretmen Mesleki Tükenmişlik Ölçeği'nin-ÖMTÖ yanı sıra geçerlik çalışması için Maslach Tükenmişlik Ölçeği kullanılmıştır (Kaner, Şekercioğlu, Yüksel, 2007).

BULGULAR**Geçerlik Çalışmaları****Öğretmen Mesleki Tükenmişlik Ölçeği'nin (ÖMTÖ) Faktör Yapısı:**

ÖMTÖ'nin yapı geçerliğini belirlemenin bir yolu olarak ölçeğin faktör yapısını ortaya çıkartmak amacıyla (Büyüköztürk ve ark., 2008) **Temel Bileşenler Faktör Analizi** uygulanmış ve döndürme (rotasyon) yöntemi olarak da, maksimum olasılığa göre varimax dik döndürme kullanılmıştır.

Faktör analizi uygulamasından önce, örneklem büyüklüğünün yeterliliğini test etmek amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett testleri kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, KMO değerinin 0.902 olduğu, Bartlett testinin ise manidar olduğu ($\chi^2=4774.309$; $sd=946$; $p<0.01$) belirlenmiştir. Bu bulgular doğrultusunda, örneklem büyüklüğünün, faktör analizi yapmak için "çok iyi" olduğu söylenebilir (Şencan, 2005).

İlk yapılan analiz sonucunda ÖMTÖ'de yer alan 44 maddenin dört faktörde toplandığı görülmüştür. ÖMTÖ'de yer alan maddeler, faktörlere göre dağılımı, binişik/bulaşık madde olup olmadığı ve faktör yükleri açısından değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda 12 maddenin 0.30'un altında düşük yük değeri verdiği ya da birden fazla faktörde kabul düzeyinden yüksek yük değeri verdikleri görülmüştür. Bu

maddeler dışarıda bırakılarak tekrarlanan analiz sonucunda 32 maddenin 4 faktörde toplandığı bir form elde edilmiştir.

Daha sonra bu formun maddelerinin faktör ve tüm ölçek bazında **madde test korelasyonları** hesaplanmıştır. Bu hesaplama sonucunda ikinci faktörden bir, dördüncü faktörden bir ve beşinci faktörden dört olmak üzere toplam altı maddenin düşük ayırt ediciliğe sahip olduğu görülmüş ve bu maddeler ölçekten çıkarılmıştır.

Böylece faktör analizi ve madde test korelasyonu analizleri sonucunda ölçeğin deneme formundan toplam 18 madde çıkarılmıştır. Söz konusu maddelerin analiz dışı bırakılmasından sonra açımlayıcı faktör analizi kalan maddeler ile tekrarlanmıştır. Sonuç olarak, dört faktörlü ve 26 maddeli bir form elde edilmiştir. ÖMTÖ'nin faktör yapıları ve faktör yük değerleri ile faktör ve ölçek bazındaki madde test korelasyonları aşağıda Tablo 3'de gösterilmiştir.

TABLO 3

Öğretmen Mesleki Tükenmişlik Ölçeği'nin Temel Bileşenler Analizi, Faktör ve Ölçek Bazında Madde Test Korelasyonu Sonuçları

Madde No	Döndürülmüş Faktör Yük Değerleri				Ortak Faktör Varyansı	Faktör Bazında MTK ⁵	Ölçek Bazında MTK
	F1 ¹	F2 ²	F3 ³	F4 ⁴			
M11	0,841	0,089	0,089	0,150	0,745	0,744	0,592
M13	0,841	0,126	0,005	0,083	0,729	0,773	0,543
M14	0,792	0,185	0,106	0,014	0,674	0,735	0,579
M10	0,792	0,212	0,171	0,035	0,703	0,758	0,625
M12	0,775	0,149	0,126	0,135	0,657	0,712	0,600
M6	0,573	0,378	0,217	0,099	0,528	0,617	0,631
M2	0,564	0,405	0,159	0,138	0,527	0,603	0,626
M16	0,325	0,699	0,246	-0,050	0,658	0,715	0,623
M27	0,329	0,679	0,280	0,200	0,688	0,710	0,719
M21	0,069	0,668	0,232	0,031	0,506	0,576	0,485
M17	0,209	0,651	0,292	0,010	0,553	0,648	0,576
M28	0,185	0,639	0,188	0,294	0,565	0,608	0,601
M20	0,155	0,633	0,292	0,116	0,523	0,647	0,578
M18	0,232	0,596	0,239	0,031	0,468	0,636	0,544
M9	0,037	0,211	0,785	0,129	0,680	0,713	0,523
M7	0,187	0,265	0,761	-0,002	0,684	0,699	0,574
M8	0,004	0,151	0,685	0,138	0,511	0,565	0,433
M25	0,130	0,232	0,652	0,133	0,514	0,648	0,519
M36	0,121	0,406	0,605	0,292	0,632	0,711	0,647
M4	0,360	0,286	0,565	0,108	0,542	0,639	0,626
M26	0,266	0,369	0,506	0,103	0,473	0,551	0,590
M40	0,139	-0,003	0,267	0,835	0,788	0,777	0,475
M41	0,092	0,000	0,246	0,802	0,713	0,684	0,421
M39	0,216	-0,059	0,368	0,666	0,629	0,622	0,476
M32	0,081	0,430	-0,094	0,622	0,588	0,423	0,410
M33	0,006	0,418	-0,110	0,610	0,559	0,421	0,352

¹ Mesleğe İlişkin Duygusal Tükenmişlik & Başarısızlık, ² Öğrencilere Duyarsızlaşma,

³ Fiziksel ve Duygusal Tükenmişlik, ⁴ Meslektaşlarına ve Yöneticilere Duyarsızlaşma,

⁵ Madde Test Korelasyonu

Tablo 3'de görüldüğü üzere, maddelerin **faktör yük değerleri** 0.506 ile 0.841 arasında değişmektedir.

Faktörlerin döndürme sonrası **varyansa yaptığı katkıların** birinci faktör (Mesleğe İlişkin Duygusal Tükenmişlik & Başarısızlık) için 17.847, ikinci faktör (Öğrencilere Duyarsızlaşma) için 16.748, üçüncü faktör (Fiziksel ve Duygusal Tükenmişlik) için 15.040 ve dördüncü faktör (Meslektaşlarına ve Yöneticilere Duyarsızlaşma) için 11.266 olduğu görülmüştür. Dört faktörün toplam varyansa yaptığı katkının birikimli yüzdesinin ise 60.902 ile oldukça yüksek olduğu gözlenmektedir (Pedhazur & Pedhazur, 1991).

Maddelerin alt ölçek ve ölçek düzeyinde ayırt ediciliklerini belirlemek amacıyla iki ayrı **madde test korelasyonu** analizi yapılmıştır. Tablo 3’de de görüldüğü üzere, maddelerin **alt ölçek düzeyinde ayırt ediciliklerinin**, birinci faktör için 0.603 ile 0.773 arasında, ikinci faktör için 0.576 ile 0.715 arasında, üçüncü faktör için 0.551 ile 0.713 arasında ve dördüncü faktör için 0.421 ile 0.777 arasında değiştiği görülmüştür. **Tüm ölçek düzeyinde yapılan madde test korelasyonu** analizinde ise maddelerin ayırt edicilikleri 0.352 ile 0.719 arasında değişmektedir. Bu korelasyonlar, maddelerin ayırt edicilik güçlerinin yüksek olduğunu gösterdiği için ölçeğin yapısı ile ilgili bir diğer kanıt olarak değerlendirilmiştir.

Alt ölçekler ve alt ölçeklerin ÖMTÖ’nin toplam puanı ile olan korelasyonları aşağıda Tablo 4’de gösterilmiştir.

TABLO 4
ÖMTÖ ve Altölçekler Arası Korelasyon Matrisi

	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4	ÖMTÖ
Faktör 1	1,00	–	–	–	–
Faktör 2	0,73*	1,00	–	–	–
Faktör 3	0,74*	0,93*	1,00	–	–
Faktör 4	0,62*	0,77*	0,76*	1,00	–
ÖMTÖ	0,86*	0,95*	0,95*	0,85*	1,00

* p<0.01

Tablo 4’de görüldüğü üzere alt ölçekler arasındaki korelasyonlara bakıldığında, tüm korelasyon katsayılarının pozitif ve anlamlı (p<0.01) olduğu görülmektedir. Alt ölçeklerin toplam ÖMTÖ puanı ile korelasyonlarına bakıldığında ise yine tüm faktörlerin yüksek, pozitif ve anlamlı korelasyon katsayısı verdiği görülmektedir (p<0.01). Alt ölçekler arası korelasyon değerlerin 0.62 ile 0.93 arasında olduğu, alt ölçeklerin tüm ölçekle korelasyon değerlerinin ise 0.85 ile 0.95 arasında değiştiği gözlenmektedir. Bu bulgular, ÖMTÖ’nin alt ölçeklerinin birbirleriyle örtüştüğünü göstermektedir.

Benzer ölçekler-aynılık geçerliliğini saptamak amacıyla ÖMTÖ, Maslach Tükenmişlik Ölçeği ile birlikte 59 öğretmene uygulanmıştır. Maslach Tükenmişlik Ölçeği toplam puanı ile ÖİMTÖ toplam puanı arasında anlamlı bir korelasyon katsayısı elde edilmiştir (r=0.60; p<0.01). Bu, ÖMTÖ’nin, Maslach Tükenmişlik Ölçeği ile benzer yapıları ölçtüğünün bir göstergesi olarak düşünülebilir.

ÖMTÖ'nün Güvenirliği

ÖMTÖ'nün güvenirliğini belirlemek amacıyla Cronbach Alpha iç tutarlılık analizi yapılmıştır. ÖMTÖ'nün alpha katsayısını belirlemek amacıyla hem tüm ölçeğin, hem de alt ölçeklerin Cronbach-Alpha iç tutarlılık katsayıları belirlenmiş ve sonuçlar Tablo 5'de gösterilmiştir.

TABLO 5

Öğretmen Mesleki Tükenmişlik Ölçeği'nin Cronbach Alfa Değerleri

Faktör	Alpha	Faktör	Alpha
Faktör 1 (Mesleğe İlişkin Duygusal Tükenmişlik & Başarısızlık)	0.90	Faktör 3 (Fiziksel ve Duygusal Tükenmişlik)	0.86
Faktör 2 (Öğrencilere Duyarsızlaşma)	0.87	Faktör 4 (Meslektaşlara ve Yöneticilere Duyarsızlaşma)	0.80
Tüm Ölçek			0.92

Yapılan analiz sonucunda, iç tutarlılık katsayılarının birinci faktör-Mesleğe İlişkin Duygusal Tükenmişlik & Başarısızlık için 0.90, ikinci faktör-Öğrencilere Duyarsızlaşma için 0.87, üçüncü faktör-Fiziksel ve Duygusal Tükenmişlik için 0.86 ve dördüncü faktör-Meslektaşlarına ve Yöneticilere Duyarsızlaşma için 0.80 olduğu görülmüştür. Ölçekte yer alan tüm maddeler için yapılan analizde ise iç tutarlılık katsayısı 0.92 olarak tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, gerek ölçeğin tümünün ve gerekse alt ölçeklerin tutarlı bir biçimde ölçme yaptığı söylenebilir.

Tüm bulgular, ÖMTÖ'nin araştırmalarda kullanılabilir psikometrik özelliklere sahip olduğunu göstermektedir.

ÖMTÖ'nin alt ölçeklerinden ve toplamından elde edilen puanların ortalamaları ve standart sapmaları Tablo 6'da verilmiştir.

TABLO 6

ÖMTÖ Alt Ölçeklerinden ve Toplam Ölçekten Elde Edilen Puanların Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Ölçek	\bar{X}	S
Faktör 1 (Mesleğe İlişkin Duygusal Tükenmişlik & Başarısızlık)	28.82	7.37
Faktör 2 (Öğrencilere Duyarsızlaşma)	28.82	7.37
Faktör 3 (Fiziksel ve Duygusal Tükenme)	28.76	7.36
Faktör 4 (Meslektaşlara ve Yöneticilere Duyarsızlaşma)	19.91	5.48
Tüm Ölçek	104.37	25.69

Puanlama: ÖMTÖ'ndeki maddeler, 5'li likert tipi ölçek ile puanlanmaktadır: Beni çok iyi tanımlıyor (5 puan), beni iyi tanımlıyor (4 puan), beni biraz tanımlıyor (3 puan), beni pek tanımlamıyor (2 puan), beni hiç tanımlamıyor (1 puan).

ÖMTÖ'nden yüksek puan almak, yüksek mesleki tükenmişliği ifade etmektedir.

YORUM

Bu çalışmada geliştirilen ÖMTÖ'nden 4 faktör elde edilmiştir. Bu faktörlerden ilki olan Mesleğe İlişkin Duygusal Tükenmişlik ve Başarısızlık alt ölçeğindeki maddeler, bireyin mesleğiyle bağlantılı olarak kendini nasıl değerlendirdiğini ölçmektedir. Maddeler, öğretmenlerin, sahip oldukları özelliklerin öğretmenlikten başka bir meslek için daha uygun olduğunu hissetmeleriyle, seçme fırsatları olsa başka bir mesleği seçebilecekleriyle, öğretmenlik mesleğinin onların beklentilerini karşılamadığıyla, öğrencilerin büyüme ve gelişmeleriyle ilgilenmedikleriyle ilgilidir.

İkinci faktör olan Öğrencilere Duyarsızlık alt ölçeğindeki maddeler, öğretmenin öğrencilere yönelik duyarsızlığını, ilgisizliğini, bıkkınlığını ve onlara yönelik uzak, mesafeli ve olumsuz tutumlarını ifade etmektedir. Öğrencilere Duyarsızlık alt ölçeğindeki maddeler, her ne kadar Maslach & Jackson'un ve Friedman'ın (1993, 2003) alt ölçeğiyle aynı adı taşısa da üç alt ölçeğin öğrencilere duyarsızlığı farklı maddeler ile değerlendirdikleri gözlenmektedir. ÖMTÖ- Öğrencilere Duyarsızlık alt ölçeğindeki iki madde (6 ve 16), Maslach & Jackson'un Duygusal Tükenme alt ölçeğinden ödünç alınmışlardır.

Bireyin hem fiziksel hem de duygusal olarak tükenmişlik yaşamıyla ilgili üçüncü alt ölçek (Fiziksel ve Duygusal Tükenmişlik) yaptıkları işin öğretmenlerde strese, öfkeye, fiziksel olarak hastalanmaya neden olmasıyla, öğretmenlerin kendilerini yorgun, fiziksel ve duygusal enerjilerinin tükenmiş olduğunu hissetmeleriyle ilgilidir.

Son faktör olan Meslektaşlara ve Yöneticilere Duyarsızlaşmanın içeriğinde ise öğretmenlerin meslektaşlarıyla ilişki kurmak istememesi ve yöneticiler tarafından anlaşılabilmesi ve desteklenmemesi ile ilgili maddeler yer almaktadır.

ÖMTÖ'nin alt boyutları ve içerdikleri maddeler incelendiğinde, aslında ÖMTÖ, duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı boyutlarını içeriyor görünmektedir. Ancak, bu boyutlar Maslach & Jackson'un (1981) boyutlarıyla bire-bir bir tutarlılık göstermemektedir. Örneğin, bir başa çıkma ya da savunma mekanizması olarak kabul edilen (Friedman, 1993) ve kişiler arası ilişkilerde başkalarına yönelik olumsuz ya da uygun olmayan tutumları ifade eden Duyarsızlaşma faktörü öğrencilere ve

profesyonellere yönelik olarak ikiye ayrılmıştır. Friedman (1993) ise bu duruma karşıt şekilde duyarsızlaşmanın pek çok ölçekte iyi çalışmadığını ve bunun da araştırmacıların anlayışına bağlı olduğunu ifade etmektedir. Yine tükenmişliğin çekirdek elementi olan duygusal tükenme boyutu da, ÖMTÖ'nde birinci faktörde mesleğe yönelik duygusal tükenmişlik, üçüncü faktörde ise genel olarak iş ile ilgili duygusal tükenmişlik olarak karşımıza çıkmıştır. Benzer durum, Densten'in (2001), Maslach & Jackson'un ölçeğinin faktör yapısını hukukçularda incelediği çalışmasında, Duygusal Tükenme ve Kişisel Başarısızlık alt ölçeklerinin, duygusal tükenme-psikolojik gerilim, duygusal tükenme-somatik gerilim olarak ve kişisel başarı-başkaları, kişisel başarı-self olarak ikiye ayrılmasında gözlenmiştir. Duyarsızlığın zıt ucu olarak görülen kişisel başarı-başarısızlık ise (Friedman, 1993), ÖMTÖ'nde birinci faktörün içerisinde temsil edilmiştir.

ÖMTÖ'ndeki maddeler genel olarak incelendiğinde Maslach & Jackson'un (1981), Friedman'ın (1993), Tomhave'nin (Rottier, Kelly & Tomhave, 2001), Dworkin'in (Akt., Ceyanes, 2004), Richmond, Wrench & Gorham'ın (2001: Akt., Mabry, 2005), Potter'in (Potter, http://www.docpotter.com/beajob_test.html, 2008), Seidman ve Zager'in (Akt., Tümkaya, 1991, 2001) tükenmişlik ölçeklerindeki bazı maddeler ile örtüşmekte ya da benzerlik göstermekte olduğu gözlenmektedir.

Bu çalışmadan elde edilen bulgular, Friedman'ın da (1993) ifade ettiği gibi tükenmişliğin karmaşık bir yapı olduğunu, pek çok elementten oluşabildiğini ve bu elementlerin de farklı alanlardaki tükenmişliğin farklı yoğunluklarını ölçtüğünü göstermektedir. Örneğin, Maslach & Jackson'un ölçeğinin, farklı meslek gruplarında ve farklı öğretmenlik düzeylerinde görev yapanlar ile farklı faktör yapıları verebildiği (Barnett ve ark., 1999; Densten, 2001; Friedman (1993,1999; Akt., Friedman, 2003; Green &Walkey, 1988; Iwanicki & Schwab, 1981: Akt., Green &Walkey, 1988) ve farklı şekilde kavramsallaştırıldığı (duyarsızlaşma, kişisel başarı, duygusal tükenmişlik, tükenme, alaycılık-cynicism, kişisel yetkinlik, profesyonel yetkinlik, duygusal tükenme-psikolojik gerilim, duygusal tükenme-somatik gerilim, kişisel başarı-başkaları, kişisel başarı-self; öğrencilerle ilişki, öğretmekten doyum alma, yöneticilere tepki, okul bölgesine tepki, okulun beklentilerinden doyum alma, öğretmenin sağlık durumu, can sıkıntısı, ödüllendirici olmama güçsüzlük, normsuzluk, anlamsızlık, izolasyon, yabancılaşma, kayıtsızlık) gözlenmektedir (Barnett ve ark.,1999; Densten, 2001; Friedman, 1993; Green &Walkey, 1988). ÖMTÖ'nden elde edilen yapıların ve içerdikleri maddelerin, farklı ölçeklerin farklı alt ölçeklerindeki maddelerle gösterdiği

tutarlılık ya da benzeşim bu gözlemi doğrulamaktadır. Özgün ölçekteki üç yapıyı tam olarak bulan çalışma azdır (Barnett ve ark., 1999; Ergin, 1992).

SONUÇ

ÖMTÖ'nin psikometrik özelliklerinin genel olarak oldukça iyi olduğunu ve araştırmalarda öğretmen tükenmişliğini değerlendirmek amacıyla kullanılabileceğini söyleyebiliriz. ÖMTÖ'nin psikometrik özellikleri oldukça kabul edilebilir olmasına rağmen, bu çalışmaya ilişkin bazı sınırlılıklar olduğunu da belirtmemiz gerekmektedir. Bu sınırlılıklara ilişkin önerilerimiz aşağıda sunulmuştur.

ÖNERİLER

. Her ne kadar faktör analizi yapılmadan önce KMO ve Bartlett testleri kullanılmış ve analizler sonucunda elde edilen değerler örneklem büyüklüğünün, faktör analizi yapmak için “çok iyi” olduğunu ortaya koymuş olsa da, daha büyük ve temsil edici örneklemeler üzerinde ÖMYÖ'nin faktör yapısının doğrulanmasında yarar olabilir. Faktör analiziyle ilgili bir diğer önerimiz daha olabilir. Temel bileşenler analizi, maddelerin hangi faktörler altında toplandığını belirlemek için uygulanmaktadır. Diğer bir deyişle, çok sayıda değişkenden anlamlı az sayıda değişken elde etme sürecidir. Yani, değişken azaltma sürecidir. Yapısal eşitlik modeli altında yer alan doğrulayıcı faktör analizinde ise, veri matrisinin kuramsal modele uygunluğu test edilmektedir. Bu nedenle, her ne kadar ÖMTÖ'nin güvenilirlik ve geçerlik açısından oldukça iyi psikometrik özelliklere sahip olduğu bulunmuş olsa da doğrulayıcı faktör analizi yoluyla, açımlayıcı faktör analizi ile belirlenen faktör yapılarının uygunluğu test edilebilir. Bunların yanı sıra bu çalışmada, hem engelli hem de engelli olmayan çocuklarla çalışan öğretmenlerden veri toplandığını hatırlayalım. Tükenmişlik role özgü bir yabancılaşmadır (Akt., Dworkin ve ark., 2003). Bu nedenle, belki de bu iki farklı öğrenci grubuyla çalışan öğretmenlerde ölçeğin faktör yapısının ayrı ayrı incelenmesi ve geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının yinelenmesi uygun olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akçamete, G., Kaner, S. & Sucuoğlu, B. (1998). Normal ve engelli çocuklar ile çalışan öğretmenlerin tükenmişlik ve iş doyumu düzeylerinin karşılaştırılması olarak incelenmesi. 6. *Ergonomi Kongresi*, 27-29 Mayıs 1998. Ankara.
- Akçamete, G., Kaner, S. & Sucuoğlu, B. (2001). *Öğretmenlerde tükenmişlik iş doyumu ve kişilik*. Ankara: Nobel.
- Bakker, A. B., Schaufeli, W.B., Demerouti, E., Janssen, P.P.M., Hulst, R.V.D. & Brouwer, J. (1999). Using equity theory to examine the difference between burnout and depression. *Anxiety, Stress, and Coping*, 13, 247-268.
- Barnett, R.C., Bernnan, R.T. & Gareis, K.C. (1999). A closer look at the measurement of burnout. *Journal of Applied Biobehavioral Research*, 4(2), 65-78.
- Borritz, M. & Kristensen, T.S. (1999). Normative data from a representative danish population on personal burnout and results from the PUMA study on personal burnout, work burnout, and client burnout. *Copenhagen Burnout Inventory*' de sunulmuştur (Kasım 1999). Copenhagen O Denmark. http://www.ami.dk/upload/udgivelser/cbi_data?uk.pdf
- Boscarino, J.A., Charles, R.F. & Adams, R. E. (2004). Compassion fatigue the September 11 terrorist attacks: a study of secondary trauma among New York City social workers. *IJEMH* 6(2), 1-10.
- Brissie, J.S., Hoover-Dempsey, K.V. & Bassler, O. C. (1988). Individual, situational contributors to teacher burnout. *Journal of Educational Research*, 82 (2), 106-112.
- Büyükoztürk, Ş., Kılıç-Çakmık, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz & Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem.
- Camilli, K. (2004). *Teacher job satisfaction and teacher burnout as a product of years of experience in teaching*. Unpublished Master of Arts Thesis. Rawan University.
- Cherniss, C. (1988). Observed supervisory behavior and teacher burnout in special education. *Exceptional Children*, 54 (5), 449-454.
- Çokluk, Ö. (1999). *Zihinsel ve işitme engelliler okullarında görev yapan yönetici ve öğretmenlerde tükenmişliğin kestirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. A.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çokluk, Ö. (2001). Engelliler okullarında görev yapan yöneticilerde ve öğretmenlerde tükenmişlik. *Özel Eğitim Dergisi*, 3(1), 35-47.

- Densten, I. L. (2001). Re-thinking burnout. *Journal of Organizational Behavior*, 22, 833-847.
- Dorman, J. (2003) Testing a model for teacher burnout. *Australian Journal of Educational & Developmental Psychology*. 3,. 35-47. <http://www.newcastle.edu.au/journal/ajedp/>
- Dworkin, A. G. (2001). Perspectives on teacher burnout and school reform. *International Education Journal*. 2 (2), 69-78.
- Dworkin, A.G., Saha, L. J., Hill, A. N. (2003). Teacher Burnout and Perceptions of a Democratic School Environment. *International Education Journal* 4,(2). <http://iej.cjb.net>
- Ergin, C. (1992). Doctor ve hemşirelerde tükenmişlik ve Maslach Tükenmişlik Envanterinin uyarlanması. *7.Psikoloji Kongre Kitabı*, Ankara: Psikologlar Derneği Yayınları.
- Friedman, I. A. (1993). Burnout in teachers: The concept and its unuque core meaning. *Educational and Psychological Measurement*, 53, 1035-1044.
- Friedman I.A. (2003). Self-efficacy and burnout in teaching the importance of interpersonal-relations efficacy. *Social Psychology of Education* 6(3),191-215.
- Gençer, A. (2002). *Öğretmenlerin iş doyumunu ile mesleki tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi Bilim Dalı, Eskişehir.
- Girgin, G., (1995). *İlkokul öğretmenlerinde meslekten tükenmişliğin gelişimini etkileyen değişkenlerin analizi ve bir model önerisi (İzmir ili kırsal ve kentsel yöre karşılaştırması)*. Yayınlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Gold, Y. (1985). The relationship of six personal and life history variables for standing on three dimensions of the Maslach Burnout Inventory sample of elementary and junior high school teachers. *Educational and Psychological Measurement*, 45, 377-387.
- Gold, Y., Roth, R.A., Wright, C.R. & Michael, W. (1991). The relationship of scores on the educators survey, A modified version of Maslach Burnout inventory, to three teaching related variables for a sample of 132 beginning teachers. *Educational and Psychological Measurement*, 51, 429-438.

- Green, D. E. & Walkey, F. H. (1988). A confirmatory of the three-factor structure of the Maslach Burnout Inventory. *Educational and Psychological Measurement*, 48, 579-585.
- Jennet, H. K., Harris, S.L. & Mesibov, G. B. (2003). Commitment to philosophy, teacher efficacy, and burnout among teachers of children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 33(6), 583-593.
- Kaner, S., Şekercioğlu, G., Yüksel, Y. B. (2007). *Öğretmenlerin ve Anne-Babaların Öz-Yeterlilik İnançları, Tükenmişlik Alguları ve Çocukların Problem Davranışları*, Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi Kesin Raporu. Ankara.
- Lobone, E. (1995). Teacher Burnout and Teacher Efficacy: Trends over time. *Australian Association for Research in Education, Hobart, Tasmania*,
- Lobone, E. (2005). The role of teacher efficacy in the development and prevention of teacher burnout. <http://www.aare.edu.au/02pap/lab02593.htm>
- Mabry Sr. R. D. (2005) Teacher burnout factors: a study of teachers in the Maury County, Tennessee, school system. http://wwwlib.umi.com/dissertations/preview_all/3187599
- Male, D. B. & May, D. (1997). Strees, burnout and workload in teachers of children with special educational needs. *British Journal of Special Education* 24(3), 133-140.
- Mason, L. J. (2008). Burnout Questionnaire and executive coaching. <http://www.dstress.com/burnoutq.html>
- Maslach, C. & Jackson, S. E. (1981). The measurement of experienced burnout. *Journal of Occupational Behavior*, 2, 99-113.
- Mayben, R. (2008). Teacher burnout. <http://www.bama.ua.edu/rmayben/survey.htm>
- Michinov, N. (2005). Social comparison, perceived control, and occupational burnout. *Applied psychology: an international review*,54(1), 99-118.
- Murat, M. (2000). *Sınıf öğretmenlerinde 10 yıllık meslek sürecinde tükenmişliğin gelişiminin haritalanması ve bazı değişkenlere göre incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Karadeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı, Trabzon.
- Murat, M. (2003). Üniversite öğretim elemanlarında tükenmişlik. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(19), 25-34.

- Mykletun, R.J. & Mykletun A. (1999). Comprehensive schoolteachers at risk of early exit from work. *Experimental Aging Research*, 25, 359-365.
- Pedhazur, E. L. & Pedhazur, S. L. (1991). *Measurement, design, and analysis.: An integrated approach*. New Jersey: Lawrance Earlbaum As.
- Pines, A. M. (2002). Teacher burnout: a psychodynamic exicential perspective. *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 8(2).
- Potter, B. (2008). http://www.docpotter.com/beajob_test.html
- Remaley, M.H. & Feurey a, C. (2004). Discipline problems, unruly behavior seriously threatenin achievement. http://www.publicagenda.org/press/press_release_detail.cfm?list=58
- Richmond, V. P., Wrench,J. S. & Gorham, J. (2001). Communication, affect, and learning in the classroom. Action, MA: Tapestry Pres. http://www.jamescmccroskey.com/measures/teach-_burnout.htm
- Rottier,J. & Kelly, W. & Tomhave, W. K. (2001), *Education*, 104 (1), 72-79.
- Sarros, J.C. & Sarros, A.M. (1987). Perdictors of teacher burnout. *The Journal of Educaitional Administration*, 25(2),216-230.
- Sava, F. A. (2002). Causes and effects of teacher conflict-inducing attitudes towards pupils: A path analysis model. *Teaching and Teacher Education*, 18, 1007-1021.
- Schwab,R.L., Jackson, S.E., Schuler, R.S. (1986). Educator burnout: Sources and consequences.*Educational Research Quarterly*, 10(3)14-29.
- Schwarzer, R. & Schmitz, G.S. & Tang, C. (1999). Teacher burnout in Hong Kong and Germany: a cross-cultural validation of the Maslach Burnout Inventory. *Anxlety,Stress, and Coping*, 13, 309-326.
- Sucuoğlu, B., Kuloğlu-Aksaz, N. (1996). Özürlü çocuklarla çalışan öğretmenlerde tükenmişliğin değerlendirilmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 10(36), 44-60.
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenirlilik ve geçerlik*. Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Tümkaya, S. (1999). Öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri ve kullandıkları başa çıkma davranışları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(11), 26-36.
- Tümkaya, S. (2000). Akademik tükenmişlik ölçeğinin geliştirilmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 19: 128-133.
- Tümkaya, S. (2001). Denetim odakları farklı ilkökul öğretmenlerinin bazı değişkenlere gore tükenmişlikleri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(15), 29-40.